

De homo economicus miskend

Aan de Amerikanen Leonid Hurwicz, Eric Maskin en Roger Myerson is de Nobelprijs 2007 voor de economie toegekend voor hun werk op het terrein van de speltheorie. Het is de vierde keer sinds 1994 dat de speltheorie in de prijzen is gevallen. Het lijkt erop dat de evenwichtstheorie als kern van de microtheorie door de speltheorie is verdrongen. Aanleiding voor Edward Hadas om in zijn *Commentaar uit Londen* (NRC, 16 oktober 2007) te wijzen op een positief aspect: de speltheorie houdt zich meer met allerlei praktische economische vraagstukken bezig. Hij geeft echter zijn artikel de titel mee "De 'homo economicus' wordt miskend", aangevend dat de speltheorie zich weliswaar met allerlei concrete economische vraagstukken bezighoudt, maar dat doet op basis van een verkeerde representatie van de economische actoren in hun modellen. Het gaat nog steeds over individuen die zelfzuchtig streven naar maximalisatie van de verwachte opbrengsten. Dat is volgens Hadas een miskening van de werkelijke homo economicus die ook altruïstisch handelt, zich laat leiden door relaties van vertrouwen en bovendien zelden weet hoe zijn opbrengsten te maximaliseren. Dat miskennen leidt er volgens Hadas toe dat het "geen verrassing is dat de speltheorie weinig invloed heeft op de feitelijke economische praktijk". Hij vervolgt: "Waar dat wel het geval is geweest, bijvoorbeeld in de regulering van nutsbedrijven en bij veilingen van radio- en televisiefrequenties, is het lastig aan te tonen dat de theorie het economisch leven er beter op heeft gemaakt". Het is volgens Hadas een goede zaak dat de Koninklijke Zweedse Academie van Wetenschappen economen beloont die met hun theorieën beogen reële problemen aan te vatten. "Maar totdat de beroepsgroep bereid is om uit te gaan van de manier waarop echte mensen zich gedragen, zullen die problemen onopgelost blijven". Met andere woorden: de homo economicus als skelet moet worden vervangen door een actor van vlees en bloed.

Wij treffen hier een veelgehoorde kritiek aan op de economen als een vreemd volkje, dat in zijn theorieën maar halsstarrig blijft uitgaan van karikaturen van reële economische actoren en dan verbaasd is dat zijn modellen in de praktijk niet werken. Een vorm van kritiek, die op zijn minst enige nuancering behoeft.

Op de eerste plaats heeft de beroepsgroep de afgelopen dertig jaar een spectaculaire ontwikkeling doorgemaakt als het gaat om het modelleren van de homo economicus en op de tweede plaats is het de vraag of modellen met een reële homo economicus beter bruikbaar zijn voor de economische praktijk.

Nadat de neoklassieke microtheorie de volledige rationaliteit van de ex ante calculerende homo economicus had

overgeplaatst naar grote stukken van de principaal-agent theorie, is sinds het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw de actor met beperkte rationaliteit en opportunistisch gedrag het theoretisch toneel gaan domineren. Daardoor kwamen tal van reële economische vraagstukken binnen het vizier van de economische wetenschap, zoals op ondernemingsniveau de problematiek van het toeleveren en uitbesteden, netwerken en strategische allianties. Op het niveau van overheidsbeleid ontstond een andere visie op mededinging en regulering: private institutionele arrangementen moeten niet alleen worden beschouwd als middelen om concurrentie te beperken, maar kunnen heel goed zijn ontworpen om transactiekosten te verlagen. Het bleef overigens wel economie in de zin dat het onderliggende fundament van efficiëntie en evenwicht gehandhaafd bleef. In de jaren negentig en vooral in de afgelopen tien jaar, zijn verdergaande stappen gezet: geconfronteerd met reële vraagstukken van onevenwichtigheid en inefficiëntie, hebben economische geschiedkundigen zoals (Nobelprijswinnaar) Douglass North, zich sterk gemaakt voor het modelleren van actoren, die gedreven worden door verschillende motieven, kunnen leren en zich in hun handelen ook bedienen van (politieke) machtsinstrumenten. Wij zien daarbij veel aandacht voor de psychologische inzichten van (Nobelprijswinnaar) Herbert Simon. Het is duidelijk dat grootmeesters in de speltheorie, zoals Masahiko Aoki en Avner Greif heden ten dage veel oog hebben voor de economische actoren van vlees en bloed en zij pleiten dan ook in hun recente werk voor het complementeren van de speltheorie met inzichten uit de geschiedenis en cognitieve wetenschappen. De overtuiging bestaat bij een groeiend deel van de beroepsgroep, dat actoren in werkelijkheid pluralistisch zijn en dat de economische modellen die verscheidenheid moeten reflecteren. Er wordt een gelaagde aanpak voorgesteld, waarin de abstracte homo economicus, zoals wij die kennen van de speltheorie een goed startpunt is. Afhankelijk van de vragen, die de wetenschapper zich stelt en de complexiteit van de werkelijkheid waarmee hij van doen heeft, dient het skelet van die homo economicus aangekleed te worden.

Het is dus zeker niet zo dat een homo economicus van meer vlees en bloed in de economische theorie wordt miskend en het is ook niet zo dat in de speltheorie geen belangrijke ontwikkelingen gaande zijn, waarin een plaats wordt ingeruimd voor dergelijke actoren. Het is wel zo dat die ontwikkelingen nog niet hun weg hebben gevonden in de tekstboeken en in de curricula van de meeste economische faculteiten. Er is voor de beroepsgroep dus nog wel het nodige werk aan de winkel.